

Čeština jako cizí jazyk: kurzy potřebné, nedostatkové a drahé?

Violeta Prokofjeva

Abstrakt:

Od ledna 2009 musí cizinci, kteří v České republice žádají o trvalý pobyt, splnit novou podmínku - složit zkoušku z češtiny. Článek se zabývá současnými možnostmi jazykových škol v České republice, které přípravné kurzy nabízejí, a překážkami, které musí imigranti překonat, pokud se chtějí těchto kurzů zúčastnit. K článku je přiložena autorkou vytvořená tabulka dostupných kurzů českého jazyka v České republice.

Od ledna 2009 musí cizinci, kteří žádají o trvalý pobyt v České republice, splnit novou podmínku. Dosud je možné v Česku požádat o trvalý pobyt ve většině případů po pěti letech pobytu v zemi, od ledna 2009 přibyla k dosavadním povinnostem nutnost předložit certifikát, který potvrzuje znalost českého jazyka nejméně na úrovni A1 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky.¹ Stát bude hradit každému účastníkovi náklady spojené se složením jedné zkoušky. Přípravné kurzy už ale státem hrazeny ani organizovány nebudou, což může klást na přistěhovalce z ekonomicky a sociálně zranitelných skupin finanční nároky navíc. Výsledkem nového opatření tak může být přesně opačný efekt, než je zamýšlené posílení integrace cizinců do české společnosti, a to marginalizace určitých skupin migrantů. Tento článek se zabývá překážkami, které musí překonat migranti, zejména ti s nižšími příjmy, pokud chtějí získat přiměřenou jazykovou přípravu ke složení zkoušky z češtiny pro cizince.

Podrobné informace o zkoušce z češtiny, kterou cizinci žádající o trvalý pobyt musí složit, budou k dispozici od září 2008. Zatím ale nebyl učiněn žádný pokus shromáždit pro celou Českou republiku souhrnné informace o dosažitelnosti kurzů češtiny, zejména těch cenově

¹ Společný evropský referenční rámec pro jazyky je dokument přijatý Evropskou unií. Jeho záměrem je usnadnit společné uznávání jazykové kvalifikace za účelem růstu mobility za vzděláním a prací. Rámec stanovuje komunikativní schopnosti spojené se znalostí gramatiky a dorozuměním se na každé ze šesti úrovní jazykové znalosti (od nejnižší A1 do nejvyšší C2).

dostupných. Abych získala přehled o dostupnosti těchto kurzů, sestavila jsem dlouhý seznam jazykových škol, které tento typ výuky nabízejí ve všech krajích České republiky. Dále jsem pomocí emailových a telefonních dotazů zjišťovala konkrétní nabídku kurzů českého jazyka v jednotlivých školách. Pokusila jsem se také nalézt neziskové organizace, které pořádají tyto kurzy pro imigranty za nízké ceny nebo bezplatně. V článku se zaměřuji zejména na jazykové kurzy pro více lidí, a to z toho důvodu, že skupinová výuka je ve většině případů levnější a cenově dostupnější než individuální hodiny, a to hraje významnou roli pro migranty s omezenými finančními zdroji.

Jedním z problémů, kterým musí migranti čelit, je značný nepoměr v dostupnosti kurzů českého jazyka v různých krajích České republiky. V České republice se nejvyšší počet cizinců² soustřeďuje v Praze, kde na začátku roku 2009 bude oprávněno požádat o trvalý pobyt zhruba 11 500 osob.³ V Praze existuje široká nabídka kurzů češtiny, z nichž většinu nabízejí soukromé jazykové školy. Během svého výzkumu jsem našla 25 jazykových škol, které plánují otevřít nějaký druh kurzů češtiny jako cizího jazyka na podzim roku 2008. Kapacita jednotlivých kurzů se liší, obecně se ale pohybuje okolo deseti osob. Většina škol nabízí jen kurzy na úrovni začátečnicků (úroveň A1), několik větších (například *AKCENT International House*, *Caledonian School*, *Jazyková škola SF Servis*, *Jazykový Institut Praha*, *Státní jazyková škola*) má v nabídce i další kurzy. Celková kapacita jedné školy je poté okolo 30 až 40 studentů. Dohromady tak soukromé školy mohou zajistit výuku přibližně pro 400 studentů.

Relativně vysoký je také počet jednotlivců, kteří nabízejí doučování na zkoušky z češtiny soukromě. Početná nabídka inzerátů soukromých hodin se nachází na internetu na největších webových stránkách anglicky mluvících imigrantů www.expats.cz, na webových stránkách Asociace učitelů Českého jazyka (odborné zájmové organizace učitelů češtiny jako cizího jazyka <http://www.auccj.cz/>) a na anglicky vedených webových stránkách www.bohemica.com. Nicméně návštěvnost těchto webových stránek migranty, zejména těmi, kteří nedisponují dostatečnou znalostí anglického a českého jazyka, je těžké odhadnout.

Některé nevládní organizace se sídlem v Praze, které se zaměřují na problémy spojené s migrací a integrací (například *META o.s. - Sdružení pro příležitosti mladých migrantů*, *Centrum pro integraci cizinců (CIC)*, *Poradna pro Integraci, Berkat*) plánují na podzim roku 2008 zahájit levnější nebo bezplatnou výuku češtiny. Kurzy mají pomoci zejména různým skupinám znevýhodněných migrantů. Jejich kapacita je ale omezena možnostmi těchto nevládních organizací. Například kurzy pro studenty s různými jazykovými znalostmi nabízené Centrem pro integraci cizinců jsou omezeny prostorem učebny, kam se vejde

² 132 454 z celkových 406 655 cizinců s trvalým pobytem nebo jiným typem povolení k pobytu v ČR. Údaj z Českého statistického úřadu. 30. 04. 2008. [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/5C00441AE2/\\$File/c01t02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/5C00441AE2/$File/c01t02.pdf)

³ Odhad českého Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

přibližně okolo 30 až 50 studentů. Ostatní organizace obvykle vyučují v menších místnostech v počtu okolo 10 až 12 studentů. Optimistický odhad kapacity nevládních organizací pro kurzy češtiny v Praze je okolo 100 až 150 lidí. Celková kapacita všech míst, kde je možné se výuky češtiny v Praze zúčastnit, je tak okolo 550. I kdyby jen malý počet z celkových 11 500 cizinců, kteří mohou žádat o trvalý pobyt v Praze od začátku roku 2009, chtělo tyto kurzy navštěvovat, nabízené možnosti nejsou pravděpodobně zdaleka dostačující.

V dalších krajích České republiky je situace ještě méně příznivá. Otevření většiny kurzů závisí na minimálním počtu studentů, kteří se do nich zapíší, obvykle je tento limit stanoven mezi dvěma až pěti lidmi. Některé ze škol výslovně upozorňují, že mají právo na zrušení plánovaného kurzu a vrácení kurzovného v případě nedostatečného počtu zapsaných studentů. Minimální počet dvou až pěti studentů se může jevit jako poměrně malé číslo, nicméně mnoho škol, zejména na malých městech, poukázvalo na obtíž vytvořit skupinu studentů, kteří by mluvili stejným nebo podobným mateřským jazykem (obvykle označovaným v jazykové výuce jako L1) a kteří by mohli navštěvovat kurzy ve stejný čas.

Otázka společného L1 je zvlášť důležitá, protože studenti se slovanským jazykem L1 (například bulharština, ruština nebo ukrajinština) postupují v osvojování znalostí češtiny mnohem rychleji než studenti s jinými jazykovými základy. Dalším úskalím je, že studenti z asijských zemí, jako jsou Vietnam nebo Mongolsko, mohou žádat více lekcí zaměřených na výslovnost, což dále prodlouží délku nabízených kurzů i na úrovni A1. Z výzkumu vyplývá, že ačkoliv mnoho škol má ve své nabídce kurzy češtiny, dotaz přes telefon často odhalí, že výuka je možná pouze individuálně nebo pokud se studenti přihlásí jako skupina.

Podobně jako v Praze nabízejí přípravné kurzy za nízkou cenu neziskové organizace i jinde (například *Sdružení občanů zabývajících se emigranty (SOZE)* v Brně, *Diecézní charita* v Plzni, *Oberig* v Liberci, *Centrum pro integraci cizinců* v Karlových Varech, v Českých Budějovicích a v Plzni nebo *Knihovna Jiřího Mahena* v Brně). *SOZE* se zaměřuje na osvojení jazyka jako na klíčový aspekt integrace cizinců a disponuje relativně velkou výukovou kapacitou pro přípravné kurzy na zkoušku z češtiny.⁴ Organizaci se podařilo vytvořit rozsáhlou odbornou základnu a síť pro výuku českého jazyka v krajích v rámci školícího programu pro žadatele o azyl.

Problémem je, že na čekací listině této organizace, která nabízela bezplatně výuku češtiny během minulého školního roku (2007/2008), kdy jazyková zkouška nebyla podmínkou pro získání oprávnění k trvalému pobytu, bylo okolo 400 osob, což ukazuje značný zájem o tyto kurzy. Stinnými stránkami bezplatné výuky podle *SOZE* je, že do hodin často chodí lidé, kteří

⁴ Ve školním roce 2007/2008 pořádalo *SOZE* kurzy češtiny v různých českých městech (Brno, Olomouc, Zlín a další). Celkově se jednalo o 30 000 vyučovacích hodin. Polovina z nich byla určena žadatelům o azyl, druhá polovina jiným skupinám cizinců.

si mohou dovolit platit komerční kurzy,⁵ a dále také vysoká „úmrtnost“ studentů - kurzy dokončí okolo 30 – 40 % zapsaných zájemců. Z tohoto důvodu by určitá finanční spoluúčasť na výuce ze strany studentů mohla posílit míru úspěšného dokončení. *SOZE* je také schopné poskytnout kontakty na učitele češtiny v krajích, kde nejsou pravidelné kurzy pořádány.

Další nevládní organizace v krajích, které disponují menším rozsahem a kapacitou, nabízejí obvykle kurzy pro 10 až 12 osob. Navíc některé stanovují další omezení účasti jako například Knihovna Jiřího Mahena v Brně, jejíž hodiny českého jazyka jsou otevřeny pouze pro studenty ukrajinského původu.

V některých krajích je dostupnost komerčních kurzů češtiny velmi omezená i přes přítomnost početné komunity cizinců. Například v Karlovarském kraji jsem dokázala nalézt pouze jednu školu, která plánuje otevření kurzů českého jazyka v podzimním semestru roku 2008.⁶ Podle mého odhadu kapacita vyučovacích míst v tomto kraji je mezi 50 až 60 studenty. Současně tam ale sídlí nejrozsáhlejší vietnamská komunita z celé České republiky, která tvoří téměř polovinu z celkového počtu cizinců v oblasti.⁷ Ne všichni z nich mohou žádat o trvalý pobyt v roce 2008 nebo 2009,⁸ ale jazyková příprava studentů s neslovanským jazykem L1 na zkoušku z češtiny, tedy zajištění dostupné a cenově přijatelné výuky, vyžaduje mnohem více času, na což by se dnes měli političtí představitelé zaměřovat.

Není také jisté, zda kapacita kurzů českého jazyka, ať už komerčních či pořádaných nevládními organizacemi, je schopná uspokojit poptávku v celé České republice. Na můj dotaz zástupci nevládních organizací váhali s jednoznačnou odpovědí. Podle nich ve větších městech, jako jsou Praha nebo Brno, by kapacita komerčních kurzů měla být dostatečná. Hodiny nabízené nevládními organizacemi mohou být populárnější mezi imigranty kvůli jejich cenové dostupnosti, i když kapacita těchto kurzů může být často přetížena. V menších městech a v určitých krajích je dostupnost a kapacita kurzů češtiny mnohem menší.

Další závažnou překážkou při získání certifikátu o zkoušce z českého jazyka je nedostatek snadno dostupných informací o nabízených kurzech. V současnosti neexistují žádné souhrnné informace o výuce češtiny. Při rozhovoru se zástupcem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy jsem zjistila, že ministerstvo tyto informace ani neplánuje doplnit na webové stránky,⁹ které mají být hlavním informačním zdrojem, a to kvůli nedostatku kvalitních kontrolních mechanismů kurzů češtiny a neochotě propagovat soukromé jazykové školy.

⁵ Jako například zaměstnanci IBM v Brně.

⁶ Kromě levných kurzů CIC.

⁷ Podle údajů z Českého statistického úřadu žilo v Karlovarském kraji v roce 2007 9 231 Vietnamců z celkového počtu 19 442 cizinců v oblasti.

⁸ Podle odhadu českého Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy bude mít v roce 2008 oprávnění žádat o trvalý pobyt 719 cizinců a v roce 2009 dalších 756 cizinců.

⁹ <http://cestina-pro-cizince.cz/> v českém jazyce a <http://www.check-your-czech.com/> v anglickém jazyce.

Co se týče tohoto webového portálu, není jasné, proč má kromě české verze ještě verzi právě anglickou. Anglický jazyk není zdaleka nejpoužívanějším jazykem mezi přistěhovalci v České republice.¹⁰ Navíc nedostatek informací o dostupných kurzech znamená, že imigranti musí pátrat po nabídce těchto kurzů v širokém spektru veřejných informačních zdrojů. Pro nalezení těchto kurzů nebo lektorů je často nezbytné se dorozumět anglicky, německy nebo česky, protože mnoho informací, které jsou dostupné veřejně (internet, letáky jazykových škol a nevládních organizací), je k dispozici pouze v těchto jazycích. Dále pátrání po vhodných jazykových kurzech je časově náročná činnost, která vyžaduje znalosti o tom, kde je možné informace nalézt. Pokud imigranti nedisponují přiměřenou znalostí jazyka a nemají čas ani schopnosti hledat vhodné kurzy, jejich cesta ke složení zkoušky z češtiny může skončit už na začátku.

Dokonce, i když je migrant schopný nalézt jazykovou školu, poskytnuté informace mohou být spíše matoucí. Typy kurzů, jejich délka i požadovaný výukový materiál se mohou značně lišit. Zdá se, že pouze několik málo jazykových škol ví o nové podmínce - složení jazykové zkoušky A1 - k získání oprávnění k trvalému pobytu a začalo nabízet kurzy konkrétně zaměřené k splnění tohoto požadavku. Ostatní školy nabízejí pouze kurzy pro začátečníky, které trvají od jednoho týdne do jednoho roku s různým stupněm intenzity. Při mém výzkumu mnoho kontaktovaných škol připustilo, že studenti mohou složit zkoušku A1 v určité fázi kurzu (nebo po sobě následujících kurzech), ale zároveň dodávalo, že čas potřebný k získání dostatečných znalostí velmi záleží na mateřském jazyce studenta a samozřejmě na motivaci studenta. V kombinaci s nedostatečnou kontrolou kvality kurzů tak existuje nebezpečí, že imigranti absolvují nedostatečný přípravný kurz českého jazyka, za který zaplatí značnou finanční částku.

Cena za individuální výuku se soukromým lektorem českého jazyka se pohybuje okolo 250 – 400 Kč za vyučovací hodinu v závislosti na kraji. Znásobeno 140 vyučovacími hodinami – což je odhad průměrné délky přípravy požadované ke složení zkoušky na úrovni A1¹¹ – se získání trvalého pobytu může stát velmi drahou záležitostí. Ale i když se studentům podaří nalézt kurz v jazykové škole, průměrná cena za standardní semestrální výuku, která se skládá ze 720 vyučovacích hodin (po 45 minutách), je v rozsahu od 2800 Kč v různých krajích do 6 000 Kč v Praze. V konečném součtu to znamená, že k dosažení odpovídající znalosti je potřeba okolo 5 600 až 12 000 Kč. Podle mé zkušenosti nevydělávají imigranti s nízkými příjmy měsíčně více než 10 000 až 14 000 Kč, tudíž zaplacení nákladů na komerční kurzy pro ně může představovat závažnou překážku v účasti na kurzu, zejména jestli je nutné výuku zaplatit jednorázově.

¹⁰ Podle údajů Českého statistického úřadu patřili v roce 2007 k největším komunitám v České republice Ukrajinci, Vietnamci, Slováci, Poláci a Rusové.

¹¹ Odhad byl zveřejněn na webových stránkách <http://www.en.domavcr.cz/news/300>

Pokud cizinec zamýšlí navštěvovat kurzy češtiny nabízené nevládními organizacemi v krajích, ceny jsou výrazně nižší – okolo 1000 Kč za semestr (*Most Pro Lidská Práva* v Pardubicích), nebo mohou narazit i na bezplatné kurzy (kurzy *Centra pro integraci (CIC)* v Českých Budějovicích, Karlových Varech, Plzni a v Praze). Ze zkušenosti Centra pro integraci vyplývá, že imigranti získávají informace o levných kurzech častěji prostřednictvím neformálních informačních zdrojů a z doslechu než skrze formálnější cesty, jako jsou inzeráty v novinách. Nevyřešeným problémem nadále ale zůstává nedostatečná kapacita nevládních organizací, které levné nebo bezplatné kurzy nabízejí, a nalezení účinného opatření, které by zajistilo, aby kurzy navštěvovaly jen zamýšlené cílové skupiny - imigranti s opravdu nízkými příjmy.

Také poplatek za jazykový kurz nemusí být jediným výdajem při studiu jazyka. Obvykle nejsou v kurzovním zahrnuty vyučovací materiály, jejichž cena se pohybuje mezi 400 až 800 Kč. Stejně tak i čas strávený cestou na jazykový kurz a cestovní náklady hrají velkou roli při zvažování, zda se lekcí zúčastnit. Cestovní náklady při dojíždění na jazykové kurzy mohou zvláště na venkově představovat další významnou položku v rozpočtech imigrantů. Například Centrum pro integraci cizinců má zkušenost se studenty z Kolína, kteří jezdili do kurzů do Prahy, vzdálené od Kolína 50 km. Zmínění studenti přestali ale kurzy navštěvovat a i když nelze s jistotou určit, čím to bylo způsobeno, je jisté, že cestování klade na studenty další časové a finanční nároky, které mohou potencionální zájemce od účasti na kurzech českého jazyka odradit, pokud se nenacházejí v blízkosti jejich bydliště.

Mimoto právě doba konání kurzu může představovat další překážku v účasti na výuce. Mnoho kurzů je v ranních hodinách, v poledne nebo někdy krátce po páté hodině večer. Velká část imigrantů ale má dlouhou, navíc často nestandardní, pracovní dobu. To znamená, že nabídka dostupných kurzů je pro ně značně omezená a kapacita existujících kurzů nemusí být zcela využita. Všechny výše zmíněné důvody mohou sehrát roli při rozhodování, zda se kurzů účastnit, složit zkoušku A1 a získat oprávnění k trvalému pobytu. Záleží také na finanční situaci imigranta a potencionálním zisku, který může migrantovi získání povolení k trvalému pobytu přinést.

Počet lidí, kteří budou v lednu 2009 oprávnění žádat o trvalý pobyt a budou potřebovat složit zkoušku z češtiny, dosáhne téměř 30 000.¹² Většina z žadatelů o trvalý pobyt se už setká s novým systémem výuky a zkoušek češtiny pro cizince. Na některé nedostatky a celkově chybějící transparentnost tohoto systému už upozorňovalo více odborníků. S ohledem na dosavadní fungování kurzů českého jazyka se lze také domnívat, že nový systém bude pro imigranty finančně a časově náročný. Významným přínosem proto jsou levné kurzy češtiny

¹²Odhad Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

pro migranty, které nabízejí nevládní organizace a které alespoň částečně pomáhají překonat chybějící nabídku cenově přijatelných kurzů, kterou se v rámci nově navrženého systému nepodařilo vyřešit. Všechny aktéry, podílející se na vytvoření nové legislativy, by ale měl silně znepokojovat a k činnosti podnítit fakt, že ještě dnes, méně než šest měsíců před zavedením povinnosti složit zkoušku, není vytvořen jasně řízený, cenově přijatelný a dostupný systém kurzů českého jazyka, který by byl založen na analýze potencionální poptávky po kurzech a který by odpovídal kapacitě poskytovatelů.

Autorka v současnosti studuje magisterský obor Veřejná politika na Hertie School of Governance v Berlíně.

Článek vznikl v rámci projektu "Czech Made?" Multikulturního centra Praha za podpory Evropské komise.